

Den Hvide Ridders død

Af Claus Rohden Olesen

En ridder af Dannebrogordenen kaldtes i ældre tid en *hvid ridder*. Orlogsskibet Dannebrog, der var opkaldt efter denne orden, løb af stablen i 1692. Det var bygget som et af flådens største lineskibe, og med en normeret armering på 94 kanoer manifesterede den sig som et af datidens mest komplicerede militærteknologiske magtinstrumenter. Konstruktionen af en så vældig krigsplatform krævede ekspertise på højeste tekniske niveau, hvorfor skibet da også bør betragtes som en legemliggørelse af den videnskabelige og teknologiske formåen, der ved slutningen af 1600-tallet gjorde sig gældende i det Europa, det dansk-norske dobbeltmonarki var en del af. Endvidere var et orlogsskib som de kongelige slotte et opulent udtryk for enevoldskongens uindskrænkede, gudgivne magt. Og i den politiske virkelighed i 1710, hvor Danmark havde været en aktiv del af Den Store Nordiske Krig i hen ved et år, var orlogsflåden tiltænkt en central funktion i bestræbelserne på, efter flere mislykkede forsøg, at genvinde de østensundske provinser samt det i 1645 tabte *Dominum maris baltici*.

Under Slaget i Køge Bugt 4. oktober 1710 eksploderede DANNEBROGE under kampen med den svenske flåde. Begivenhederne der førte op til skibets voldsomme endeligt, der er den største katastrofe i den dansk-norske flådes historie, har midlertidigt givet kommandøren, Ivar Huitfeldt (1665-1710), heltestatus, da han er krediteret for ved eget offer at have reddet flåden fra et truende nederlag.

Forlisets ekstreme karakter, der skabte en fuldstændig kaotisk vraglokalitet, har influeret mærkbart på vragets bevaringsgrad og vanskeliggjort en kortlægning de forudgående begivenheder. I de følgende århundreder har flere faktorer, så som naturlige nedbrydningsprocesser samt forsøg på en hurtig økonomisk gevinst, forværret fundsituationen yderligere, men da armeringen udgør det mest velbevarede fundmateriale fra skibet sættes luppen på dette materiale for at fravriste DANNEBROGE nogle af sine hemmeligheder. I indeværende artikel redegøres således for det meget forskelligartede arbejde med skibets armering, der er udført i århundredernes løb, og de arkæologiske resultater samt de fundne armeringsdele analyseres som et eksempel på sømiliter slagmarksarkæologi.

Claus Rohden Olesen arbejder med arkæologiske undersøgelser for Roskilde Museum. Født 1974 i Århus. Mag. art. i middelalder- og renæssancearkæologi fra Aarhus Universitet.

Historisk baggrund

Tilløbet til Dannebrogens forlis er langt, og de politiske begivenheder, der ledte hertil, begyndte reelt over 50 år tidligere, da Danmark ved freden i Brømsebro i 1645 tabte sin status som herre over Østersøen, sit *Dominum maris baltici*, som de danske konger havde holdt i hævd siden Kalmarunionens dage. Danmark indledte flere revanchekrige: Karl-Gustav-krigen (1657-1660), der blot videreførte den territoriale regression, og Skånske Krig (1675-79), som kun bevarede situationen status quo. Men da Frederik IV (konge 1699-1730) med Karl XII's (konge 1697-1718) indmarch i Gottorp i 1699 følte sig provokeret og derfor indtrådte i et angrebsforbund sammen med den polske konge og den russiske zar senere samme år, var Den Store Nordiske Krig (1700-1721), som siden skulle vise sig at blive den sidste danske revanchekrig mod Sverige, en realitet.

Kamphandlerne gik fra begyndelsen dårligt for forbundets tropper: I 1700 mislykkedes den polske konges forsøg på at erobre Riga, og den danske hærs indmarch i Gottorp havde også ringe held. Tønningen blev indesluttet, men kunne ikke erobres. Endvidere var Frederik IV's engagement i Holsten strategisk uhensigtsmæssigt, da han var afskåret fra at følge udviklingen i Øresundsområdet på tættest hold. Men da Karl XII invaderede Sjælland, greb England og De Forenede Nederlande ind og tvang Karl til at slutte fred og rømme Sjælland. Danmark måtte herefter anerkende den gottorpske hertugs militære rettigheder og betale en krigsskadeerstatning. Skønt freden i Traventhal kun var en våbenhvile, trak Danmark sig ud af krigen og nøjedes med at iagttage Karl XII's felttog mod henholdsvis Polen, Sachsen og Rusland.

Efter slaget ved Poltava i 1709, hvor Karl XII tabte til den russiske hær og søgte tilflugt hos sultanen i Konstantinopel, vurderede Frederik IV, at situationen var gunstig for en genindtræden i krigen. Kongen indgik senere samme år en alliance med Sachsen og Rusland, hvorefter den danske hær gik i land i Skåne 12. november. Felttoget var ikke en succes og efter nederlaget ved Helsingborg 10. marts 1710, forlod den sidste danske soldat Skåne 15. marts. De landmilitære operationer overflyttedes herefter til Nordtyskland, hvor alliancens styrker samarbejdede om at erobre Sveriges nordtyske provinser.¹

Flådens vigtigste opgave var nu at bekæmpe svenske kaper, blokere for forsyningerne fra Sverige til Nordtyskland samt at overføre tropper til krigsskuepladsen her. Af vital

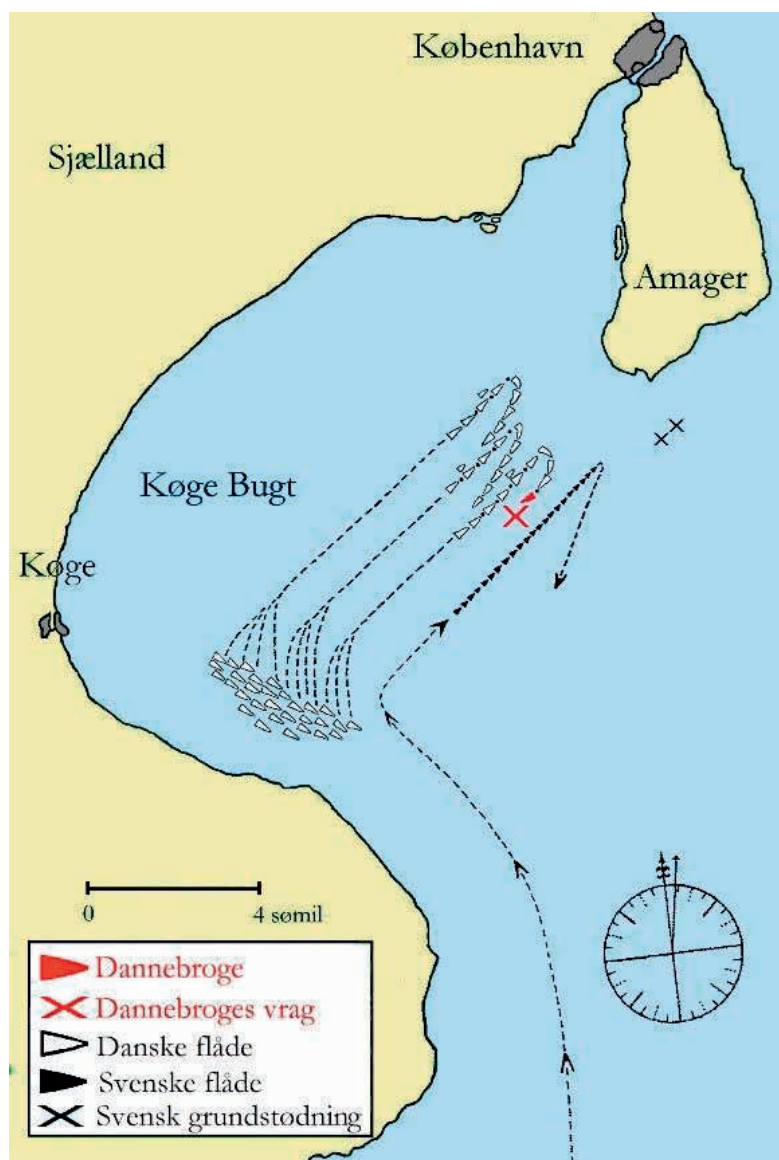
betydning for succes var det, at den danske flåde isolerede Sverige ved at dominere Østersøen militært.

Under ledelse af generaladmiralløjtnant Christian Ulrik Gyldenløve (1678-1719) havde den danske flåde i årets løb krydset rundt i Østersøen, fortrinsvis omkring Bornholm og søgt at engagere den svenske hovedflåde.

Da den svenske flåde ikke kom på søen i sommeren 1710, dristede alliancen sig til at planlægge en landsætning af russiske tropper syd for Stockholm. Den dansk-norske flåde havde opgaven med at overføre de ca. 6000 russiske solda-

Generaladmiral­løjtnant Christian Ulrik Gyldenløve. Malet af Hyachinthe Rigaud (1659-1743).

Slaget i Køge Bugt d. 4. 10. 1710. Giødesens opfattelse af eskadrernes placering og de forskellige manøvrer. Efter Giødesen 1885 (bilag). Bearbejdning: Forf. 2004.

ter fra Danzig til Sverige. Den forsigtige Gyldenløve mente imidlertid ikke, at flådens søherredømme var stærkt nok til, at overførelsen kunne ske problemløst, da den svenske flåde stadig lå ved Karlskrona. Det blev i stedet besluttet at føre flåden til Køge Bugt, hvor den dels kunne indtage ny proviant og dels bringe syge søfolk til Dragør.

Efter en sejlads plaget af hårdt vejr ankrede flåden op i Køge Bugt 2. oktober 1710, men flådens afsejling fra Danzig var blevet indrapporteret til den svenske flådeledelse. Med udsigt til at afskære den dansk-norske flåde fra sin base, blev den svenske flåde hurtigt klargjort og sendt mod Køge Bugt.²

4. oktober lå den danske hovedflåde ud for Stevns. Gyldenløve havde kaldt til råd mellem sine skibschefer, da den svenske flåde blev spottet i sydøst. Indledningsvis var den svenske flåde blevet antaget for at være en del af transportflåden fra Danzig, men da tingenes rette sammenhæng gik op for Gyldenløve, blev mødet omgående afbrudt, og flåden lettede i al hast anker ved at kappe ankertrusserne. Beretninger fortæller om panikagtige scener, hvor køjer, kister, kreaturer og andet, som ikke hurtigt kunne bringes af vejen, blev smidt over bord.

Gyldenløve oplyser i sin rapport til Krigskancelliet, at DANNEBROGE udgjorde avantgarden, da det lykkedes den sammen med BESKIERMEREN og MARS straks at lette anker og stå nordover for at engagere fjenden, men anførte også at det "*vilde det ikke lykkes for os at komme udi nogen syderligen orden*".³ Til stort held for danskerne udnyttede den svenske admiral Hans Wachtmeister (1641-1714) ikke sin yderst fordelagtige position til at ødelægge den danske flåde, idet han lod sin flåde vende og sejle parallelt med de tre danske skibe, der først havde lettet anker. Det er imidlertid spørgsmålet, om det ikke netop var den dansk-norske avantgardes snarrådige handling, der forhindrede ham i det. Danskerne kæmpede hårdt for at nå op til den svenske flåde, og omtrent kl. 14.00 var avantgarden avanceret så højt op under fjendens flåde, at den svenske arrieregarde begyndte sin kanonering. Der hersker imidlertid stor usikkerhed om den dansk-norske flådes manøvrer, da skibsjournalerne beretter forskelligt om slaget. Det er dog klart at Huitfeldt, da han nærmede sig Amagers flak, vendte og slog ind på en sydlig kurs. Kampen tiltog nu i styrke, da DANNEBROGE modtog bredsiderne fra først svenskernes fem tredækkere og derefter samtlige fjendtlige skibe, det passerede.

Efter at DANNEBROGE havde affyret 5-6 bredsider, brød

dets agterparti i brand. Det antages, at mundingsilden fra eget artilleris luv kanoner antændte rigningen. I stedet for at trække sig ud af kampen og bekæmpe ilden, valgte Huitfeldt imidlertid at ankre op til luvart af den danske styrke. Det menes at være Huitfeldts bekymring for at svække den danske linie samt for at forsøge at afværge, at DANNEBROGE drev ind i de andre danske skibe og derved splitte den danske slagorden, der ligger bag hans beslutning. Ilden kunne derved ikke bekæmpes og bredte sig hurtigt. Kun yderligere tre bredsider affyredes fra DANNEBROGE inden masterne en efter en faldt overbord. De besætningsmedlemmer, der havde mulighed for det, flygtede ud på bovsprydet, dog kun for hurtigt at blive indhentet af flammerne. Kort tid herefter nåede ilden krudtkammeret dybt nede i skroget, hvor de ca. 17 tons krudt sprang i luften med to enorme brag, der kunne

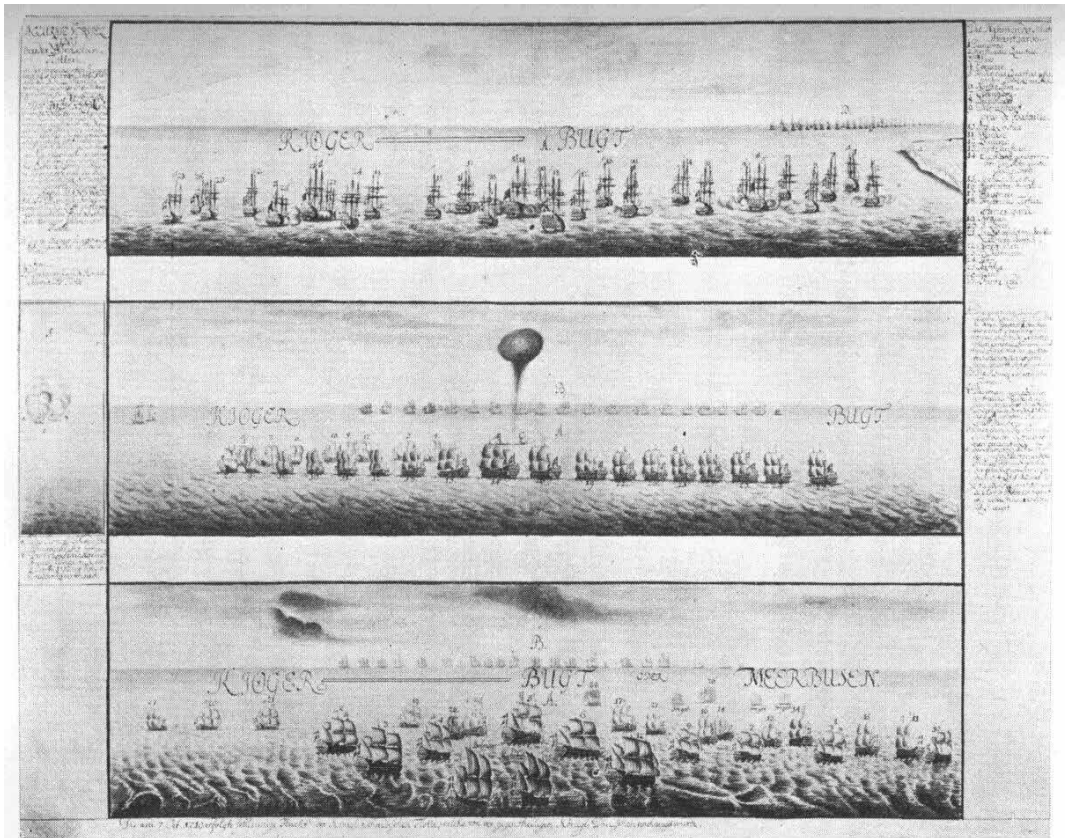
4. oktober 1710.
Uddrag af matros
Niels Trosners dagbog.
Riksarkivet Oslo.

høres i København – over 20 km væk. Skibet brækkede her efter midt over og sank.⁴

På grund af det hårde vejr i Køge Bugt var flådernes manøvre vanskelige, og fjernede sig i det følgende fra hinanden. De ankrede op mellem Amager og Stevn. Svenskerne lå i luv position, men afholdt sig fra at udnytte deres fordel og forlod farvandet få dage efter.⁵

Forliset er officielt skildret i blandet andet BESKIERMERENS, OLDENBURGS, CHRISTIANUS QUINTUSS og ELEPHANTENS skibsjournaler, men det er især den norske matros Niels Trosners dagbogsberetning, der påkalder sig opmærksomhed. Trosners beretning er interessant, fordi han var en af de få privatpersoner, der førte dagbog på daværende tidspunkt; han beskrev begivenheden således: "Om sider af uløkke ragte DANNEBROGE i brand og ilden kom først i hans skanse. Og ingen af dem vidste det for røg og damp. Da kom hele overskibet i brand, og hun gav 3 salver end, efter at skibet var i brand. Da brende først hans messanmast overbord. Siden faldt hans storemast overbord og saa hans fokkmast overbord. Da kunde vi se, hvor tøgt at folkene entred

Søløjtnant K. N. Benstrups (1692-1742) tegning af Slaget i Køge Bugt. Samtidig øjenvidneskildring af slaget. Benstrup var kadet på orlogsskibet Fyen. Tegningen er grundlaget for et kobberstik, der har forevigtet begivenheden.

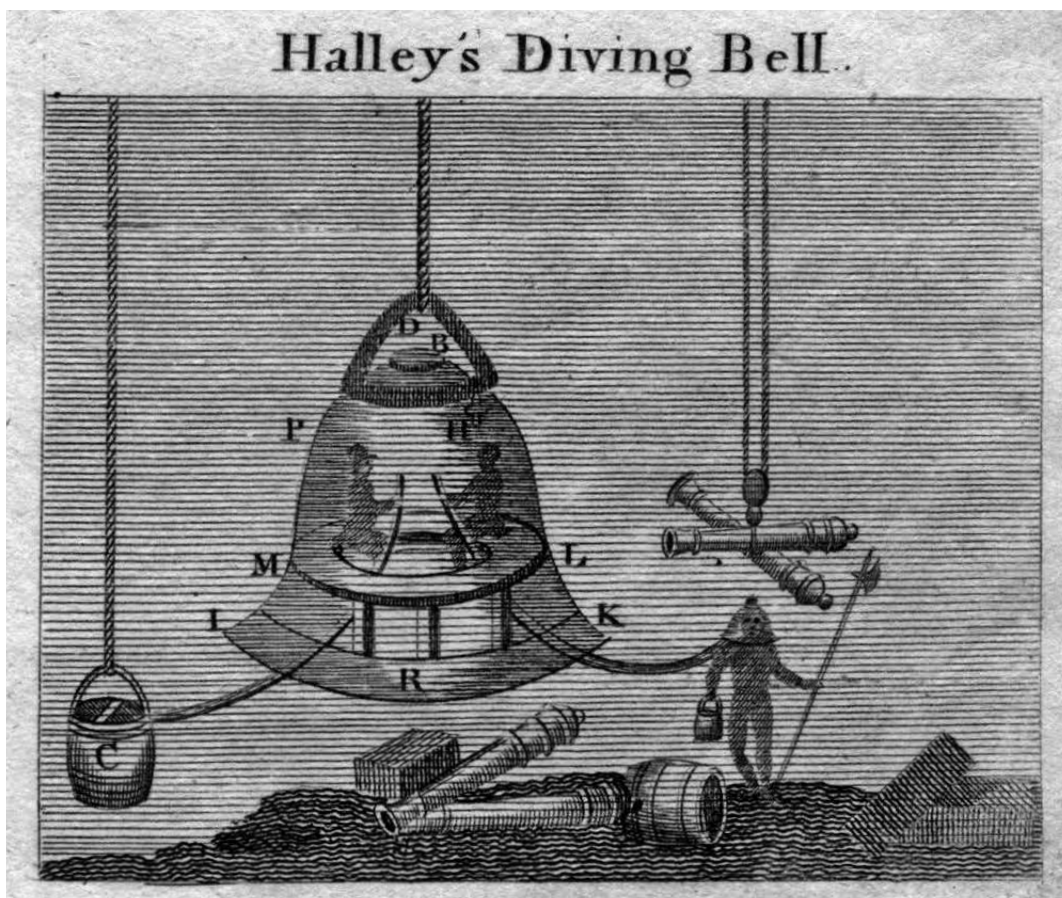

ud paa bogspredet. Saa slog flamen udefter og brendte giøsen af. Da faldt folkene I vandet. Siden brende ilden dybere ned og kom saa til krudet. Da sprang hun op i smaa smuler. Og ifra den tid ilden tendis og til hun sprang, var ungerfær i 3 glas. De var tilsamen derpaa (...) hundrede mand og (...) mand. Og kommandøer Witfølt fra Dramen komanderte hende da (...) Og der blev ikke bjergit flere folk fra hende end som 9 matroser".⁶

Undersøgelseshistorien

Bortset fra de historiske begivenheder omkring forliset, er armeringen som nævnt blandt de bedst undersøgte aspekter om Dannebrog. Den centrale skikkelse i dette arbejde, Otto Emanuel Blom (1830-1903), var egentlig artillerist af profession, og kan betegnes som en af den danske artillerihistories faderfigurer. Han undersøgte det artilleri, som A/S Em. Z. Svitser bjærgede, da de genfandt Dannebrog i 1873, og klarlagde i forbindelse hermed også den ældre bjærgningshistorie.

Edmond Halleys (1656-1742) dykkerklokke fra 1691.

Blom redegjorde i sine studier for bjærgningerne i vraget, som påbegyndtes allerede året efter DANNEBROGE sank. Formålet var af økonomisk art, idet flådeledelsen forsøgte at bjærge skibets bronzekanoner, der udgjorde en meget betydelig værdi.⁷ Det var givetvis ikke svært at genfinde vraget af det enorme krigsskib, eftersom det lå på kun 12 m vand, og sikkert var synlig fra havoverfladen. Dykningerne, der foretoges med datidens primitive dykkerklokke og teknik, foregik under ledelse af scoutbynacht Sehested, og førte i årene 1711-14 til optagningen af et antal kanoner samt 12 tons brudstykker.⁸ Der er stor usikkerhed om det korrekte antal og deres vægt, men Preben Holck nævner 10 stk.⁹ De optagne kanoner sendtes inden udgangen af 1714 til omstøbning i Giethuset på Kongens Nytorv.¹⁰ Fra optagningen af både kanoner og ankre findes et overslag over arbejdet, idet zeugwarter Mathies Thye fik kostpenge for 5 måneders arbejde, og 34 mænd fik løn for 3 måneder sammen med en arkelimester og en af Dragørs lodser. Til indlogering af mandskabet var der endvidere lejet et fartøj på 26 læster i de samme 3 måneder.¹¹ Situationen under Den Store Nordiske Krig har måske ikke befordret videre bjærgninger, i hvert fald høres der først mere til sagen i forbindelse med en indstilling af d. 31. december 1731. På dette tidspunkt foreslog Kristian Eberhart Muspart, der var oberst ved artilleriet, og derved samtidig havde kommandoen over flådens tre kompagnier af bøsseskytter, dvs. artillerister, at man for at supplere det kvantum metal, der behøvedes til støbningen af de store 36 pdr. kanoner, skulle bjærge 200 skibpund (32 tons) metal fra DANNEBROGES vrage. Igen i 1738 henvendte en oberst Karl Gotlob Reitzenstein sig til flådens ledelse med henblik på at få lodserne til at finde vraget, så der kunne bjærges metal til nystøbning af kanoner.¹² Formentlig lykkedes ingen af forsøgene, idet der ikke foreligger yngre arkivalier om foretaget.¹³ Skibets konturer var givetvis heller ikke længere så synlige på havbunden, da det formentlig var blevet delvist overlejret af sand og formentlig havde været udsat for en betydelig nedbrydning. Endelig kan de sikkert ret hårdhændede forsøg på at trænge ind i vraget under de tidligere bjærgninger have gjort sit til at fremme nedbrydningen.

Herefter høres der først om aktiviteter på vraglokaliteten igen i foråret 1873, hvor bjærgere fra Dragør genfandt vraget. Da lovgivningen i anden halvdel af 1800-tallet kun indeholdte kommercielle bestemmelser om bjærgningsgods, tilfaldt retten til bjærgnings- og strandingsgods fra DANNE-

BROGE finderens efter særlige regler. Kort tid efter lokaliseringsbegyndte bjærgningsselskabet A/S Em. Z. Svitser at sprænge i vraget efter værdier, og i årene 1873-75 bjærgede de 13 kanoner samt en række andre effekter. Således hjemtog Svitsers folk i 1873 de 12 af kanonerne, heraf 2 24-pundere, 6 14-pundere, 2 12-pundere og 2 8-pundere, mens de i 1875 blot bjærgede en enkelt 8-punder. Efter bjærgningerne ønskede Svitser at sælge det fundne artilleri p.g.a. bronzens værdi. At det ikke skete skal Otto Blom, der som nævnt undersøgte artilleriet efter bjærgningen, imidlertid takkes for. Han publicerede sine iagttagelser i *Illustreret Tidende* senere samme år og benyttede lejligheden til at advokere for artilleriets bevaring. Han foreslog: "...den mærkelige heltedaa, hvorom Erintringen knytter sig til dette Skibs og til Ivar Hvitfeldts Navn, kan nok fortjene et Mindemærke, der udelukkende er indviet til den, og derhos er opstillet paa et Sted, hvor selv den, der ikke netop søger efter det, bringes til at lægge mærke til det. Om man stillede den halvsmedede Kanon paa et Fodstykke af huggen Sten hen f. Ex. ved Holmens Kirke". Blom, som var bevist om, hvordan den politiske stemning skulle vendes til hans fordel, talte til de nationale følelser med sin frygt for kanonernes videre skæbne, idet han skrev: "Der reiser sig derfor det Spørgsmaal, om denne Halvdel bør tillades bragt under Auctionshammeren; det vil føre til, at de gamle Kanoner, de have været Vidne til en af de ærefuldeste Tildragelser i den danske Søkrigshistorie, ville blive udhøkrede pundevis som gammelt Metal for at støbes om til Dørgreb og Portklokker, til Ølhaner og Pandeleier, eller hvad Industrien ellers kan finde paa at bruge Bronze til. Dertil ere historiske Relikvier dog for gode. Eller muligviis kunne de komme en fremmed Artillerist for Øje og for deres Mærkeligheds Skyld blive kjøbt til et preussisk Artillerimuseum; det er hændet før med mærkelige gamle danske Kanoner...". Ja, tænk om DANNEBROGES artilleri skulle havne i Tyskland! Blot ni år efter Danmarks tab af Slesvig-Holsten var dette helt utænkeligt. Formentlig fik Bloms argumenter afgørende indflydelse på Rigsdagens beslutning om at rejse et mindesmærke.

Blom agiterede ved samme lejlighed for, at en eller flere kanoner skulle afgives til et monument ved Hurum Kirke i Drammen i Norge, hvor Huitfeldtslægten havde sit gods. En mindestøtte rejstes dog først efter Norges selvstændighed i 1905.

I nyere tid blev vraget genfundet i september 1985 i forbindelse med søkortopmålingen, hvorefter positionen blev offentliggjort i *Efterretninger for søfarende*. Rygterne om et hi-

storisk vrage på positionen spredte sig hurtigt i sportsdykkerkredse, og i september foretog dykkerklubben Kon Tiki fra Glostrup et dyk på lokaliteten. Deres dykkeraktiviteter frembød flere spændende fund af både kårdefæster, personligt navigationsudstyr, en møntskat på ca. 400 sølvmønter samt flere bronzekanoner. Imidlertid vakte de mange fund Orlogsmuseets bekymring, og museet valgte at engagere sig i et arkæologisk undersøgelsesforløb om vraget. Ved undersøgelserne, der strakte sig frem til 1988, og bibragte en over-

Mindesmærke for Ivar Huitfeldt, Langelinie København. Inskriptionen lyder: Ivar Huitfeldt og hans Mænd. Kjøgebugt 4de October 1710.

ordnet dokumentation af vragslokaliteten, hjemtoges hovedparten af det kendte genstandsmateriale.

På den første egentlige undersøgelsessæson, i 1986, fremkom der fire større kanonfragmenter, heriblandt tre forstykker samt et mundingsfragment. Forstykkerne identificeredes alle som de 14-pundige kanoner fra støbeserien *De Hundrede Konger*, også betegnet *De Gamle Konger*, fra Christian IV's (konge 1588-1648) tid. Derimod kunne mundingsfragmentet ikke identificeres. Men foruden de store kanonfragmenter, så blev der også gjort et mere kuriøst våbenfund, idet man fandt en komplet 47½ cm lang signalkanon.

Billedet af kanonernes spredningsmønster, der tegnede sig ved udgravningerne i 1986, formåede at bidrage til en dybere forståelse for skibets forlisproces. Dette hang sammen med, at øjenvidneberetningerne fra 1710 havde beskrevet, hvorledes skibet sank ved den kraftige eksplosion. De arkæologiske undersøgelser klarlagde imidlertid, at agterskibet, der sandsynligvis var brændt længere ned end forskibet, fuldstændig opløstes ved eksplosionerne, hvorefter artilleri og ballast sank til bunds, og i dag markerer skibets eksakte position på eksplosionstidspunktet. Endvidere viste situationen på havbunden også, at forskibet, der forblev i et sammenhængende stykke, af trykket var blevet løftet så meget op og frem i vandet, at det først sank ca. 25 m længere fremme.¹⁴

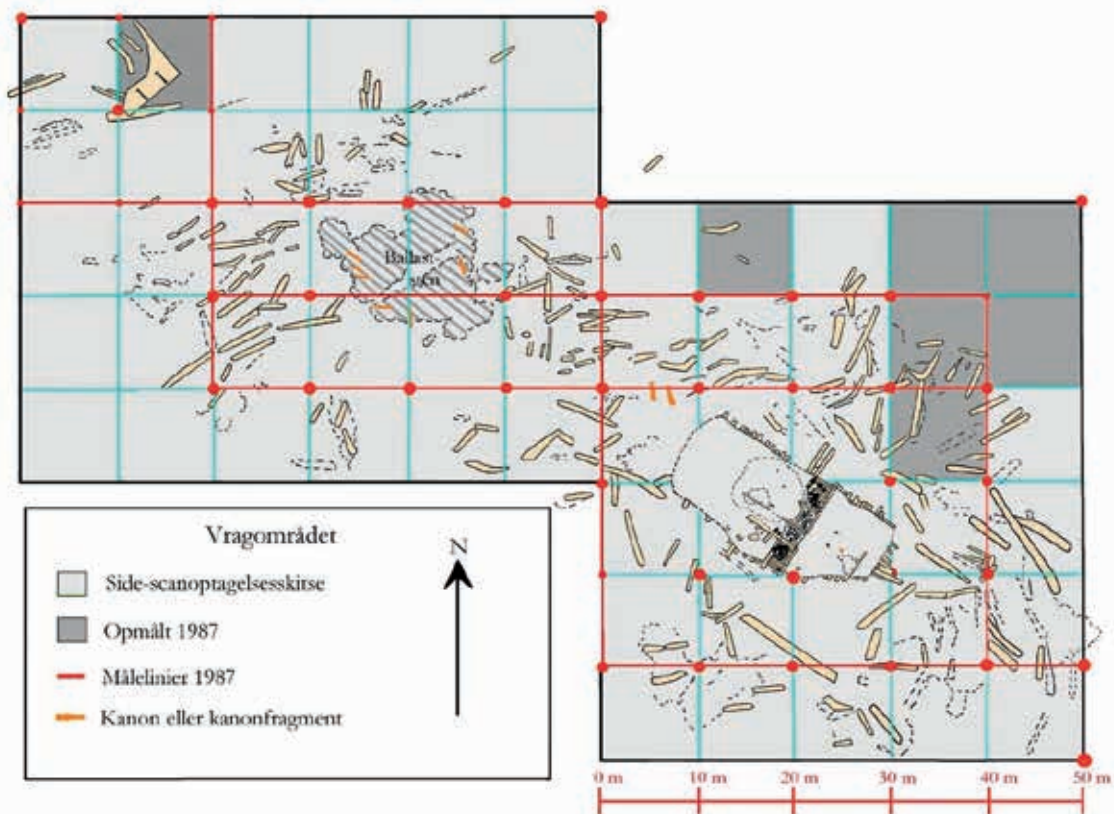
Det følgende år lokaliseredes et 2 m langt, 0,5 m bredt og 0,5 m dybt spor i havbunden, som kunne indikere at en kanon var gravet op for nyligt. Samtidig havde kriminalpolitiet opsnappet rygter om, at en bronzekanon var set på havnekajen i Hundige. Hvorvidt rygterne talte sandt er dog uopklaret, for politiet fandt ikke nogen kanon. Alligevel må det dog siges, at dykkernes lette adgang til vraget i visse tilfælde synes at have fristet nogle souvenirjægere over evne. En dom fra 1986 over en sportsdykker, som fjernede sølvmonter og andet gods fra vraget, synes at bekræfte dette. Dykkeren, der blev dømt for at overtræde Museumslovens bestemmelser om afleveringspligt for alle optagne genstande (§ 28, stk. 3. § 37, stk. 1) og Naturfredningslovens forbud mod dykning på lokaliteten uden tilladelse (§ 49, stk. 4. § 66, stk. 1), er dog fortsat det eneste fortilfælde på en domsafsigelse i forbindelse med vragrøveri fra et maritimt fortidsminde i Danmark. Imidlertid viser flere søgehuller konstateret på den centrale vragsmasse ved Kulturarvsstyrelsens besigtigelser i 2002, 2003 samt ved Vikingeskibsmuseets besigtigelse i

september 2004 og 2010, at problematikken fortsat er aktuell på lokaliteten. Fremdeles illustrerer både dom og den fremherskende antikvariske situation sportsdykkernes desværre ofte ret liberale holdning til souvenirjagt.

På trods af de omfattende undersøgelser både i 1987 og 1988 blev der ikke fundet mere artilleri i vrages nærhed. Mod slutningen af 1988-kampagnen fandt man imidlertid et fragment af endnu en kanon ca. 200 meter fra vrages nærhed. Men hvordan var fragmentet, der stammede fra en stor 24-punder, støbt i 1673 og tilhørende *Christiani Quinti Rids*, endt her? Det er urealistisk, at eksplosionen skulle have slynget det flere tons tunge fragment så langt væk fra vrages nærhed. I stedet formodes det, at fragmentet er tabt fra en pram i forbindelse med bjærgningerne i 1711-1714.¹⁵

Siden 1988 er der ikke fundet hele stykker eller større fragmenter på vrage lokaliteten, men i 1993 fandt og indleverede en sportsdykker et mindre druefragment fundet på den centrale vrage masse. Fundet tydeliggjorde, at der var behov for atter at afgræsse vrages nærhed for genstandsmateriale af samlerværdi. Undersøgelserne, der nu forgik som et samarbejde mellem Nationalmuseet og Skov- og Naturstyrelsen, gennem-

Oversigtsplan over DANNEBROGES vrage lokalitet. Tegning J. Christoffersen 1988. Rentegning: Claus Rohden Olesen 2004.

førtes i 1995 og resulterede i fundet af yderligere to mindre kanonfragmenter; henholdsvis et mundingsfragment samt et forstykke med omskrift. Fragmenterne var i begge mindre stykker på ca. 10-15 kg.

1990'ernes få fund var imidlertid ikke et produkt af omfattende udgravninger, men mindre rekognosceringer. Alligevel vurderes det, at mængden indikerer, at størstedelen af artilleriet efterhånden er hentet op fra havbunden. Udstyr relateret til artilleriets anvendelse bjærges derimod fortsat i forbindelse med Vikingeskibsmuseets løbende tilsyn på lokaliteten. Således blev der i forbindelse med deres besigtigelse 29. september 2004, hvor undertegnede deltog, hjemtaget en kraftig nedbrudt rapertbund. Ligeledes blev der ved undersøgelsen 8.-15. august 2010, hvis formål bedst kan sammenlignes med 1995-undersøgelsen, fundet en række raperthjul og to granater.¹⁶

Skystyper

Det bjærgede skyts fra Dannebrogens vragekompleks udgøres udelukkende af metalstykker, der er støbt i en række kongers regeringstid i løbet af hele 1600-tallet, og de er alle på bagstykkets overside forsynet med et kongeligt våben eller monogram, som gør os i stand til at identificere, hvilken støbeserie det enkelte stykke tilhører. Følgende konger er repræsenteret: Christian IV, Christian V (konge 1670-1699) og Karl XI (konge 1660-1697).

På grund af deres sjældenhed er specielt de kanoner, der stammer fra Christian IV's tid, af særlig artillerihistorisk betydning. Fra hans 14-pundsstøbeserie *Hundrede* eller *Gamle Konger* er der fundet elleve større fragmenter eller hele eksemplarer. Dette skyts er støbt i tidsrummet 1603-07, heraf henholdsvis 50 i Helsingør og 50 i København, og udmærker sig ved at være forsynet med et reliefmotiv af en af de Hundrede Konger fra sagnkongen Dan til Frederik II (konge 1559-1588) samt en latinsk inskription. Både dekoration og inskription er støbt i lavt relief på forstykket og har et klart stilistisk forbillede i *Kronborgtapeterne*. Men bortset dekorati- onen er samtlige kanoner fuldstændig ens.¹⁷

Tre af de kanoner Svitser bjærgede i 1873-75 var 8-pundere, støbt af Rolf Borchartsen i 1623 og af Klaus von Dam i 1644 i Giethuset i København. De tilhører Christian IV's *Drageserie* og er forsynet med et dragerrelief på forstykkets overside.

Den største kaliber, der er repræsenteret på vragekonalite-

ten, er de tre kraftige 24-pundere af kartovetypen, der stammer fra *Christiani Quinti Rids*-serien, som også betegnes som *System 1673*. Denne skytsserie var det første komplette marineskytssystem, som foruden 24-pundere også omfatter 18-, 12-, 6- og 3-pundere. Skønt systemet i princippet er identiske med det tilsvarende *System 1673*, som støbtes til landartilleriet, så ses det, at de er designet specielt til at imødekomme søartilleriets behov, eksempelvis har de kegleformede hoveder, og er det første system uden hanke. To af de fundne stykker er støbt af Francios Röen i Glückstadt i 1673-74,

Uffe Vermundsøn En af Christian IV's "Hundrede Konger". Kanonen, der har serienummer XVIII, er støbt i tidsrummet 1602-04 af Hans Wolf Entfelder på Helsingør Stykkestøberi. Foto: Claus Rohden Olesen 2012.

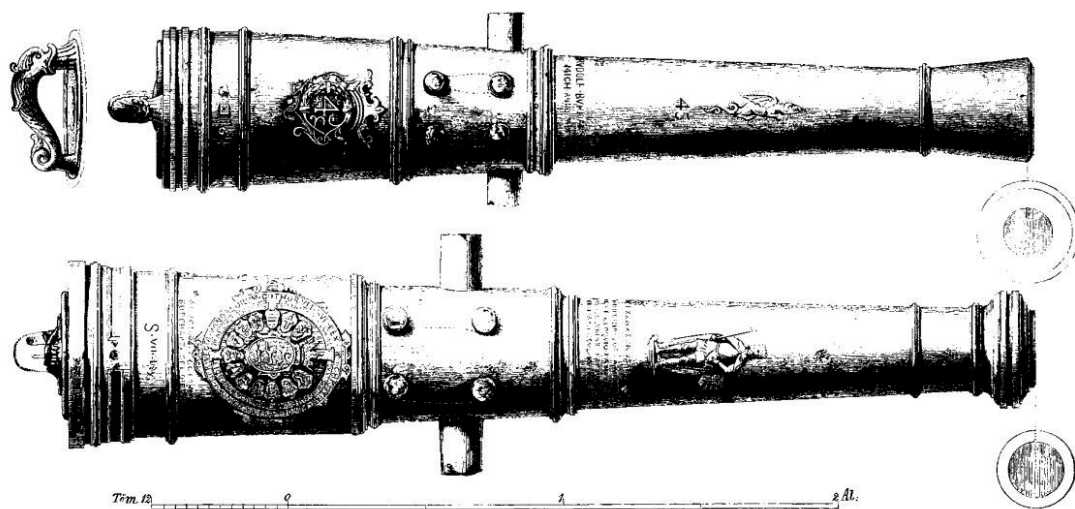
*Christian V's Monogram på kanonerne i støbeserien Christiani Quinti Rids.
Foto: Claus Rohden Olesen 2012.*

mens det sidste stykke er støbt af Asverus Koster van der Hart i København i tidsrummet 1673-1688. Alle kanonerne er forsynet med Christian V's monogram.¹⁸

Endelig er udenlandsk skyts repræsenteret af to svenske 12-pundere, støbt af Johan Meier i Stockholm 1669 - den ene med Karl XI's monogram. Skytset tilgik Danmark, da det bjærgedes som krigsbytte umiddelbart efter et stort svensk havari ved Bornholm i 1678, og fik siden påslået *Borringholm 1678*.¹⁹

Skønt de enkelte kanoner stammer fra flere forskellige støbeserier, har de alle forladerartilleriets klassiske opbygning. De består af et bagstykke – svarende omtrent til kanonens bagerste tredjedel, indbefattende en stødbund, der afsluttes af i en delfin eller en hankedrue; et mellemstykke, hvorpå der sidder to kraftige, cylindriske tapper, som gør kanonen i stand til at hvile i raperten; et løb og et forstykke, der går over i hovedet, og som fungerer som en forstærkning af kanonens munding. Hovederne på Dannebrogens kanoner optræder både profilerede, dvs. med landhoveder (*Hundrede Konger*), og med kegleform, dvs. skibshoveder (*Drager* og *Christiani Quinti Rids*). Ofte optræder forladerkanoner med delfiner, dvs. hanke formet som springende delfin, placeret mellemstykket. Disse hanke anvendtes kun til at løfte kanonerne op med, men da de ombord på skibene var i vejen for besætningens køjer, eller ved indtagningen af kanonerne gennem kanonportene, anvendtes de ikke i flåden. Når flåden overtog kanoner fra landartilleriet lod de ofte delfinerne hugge af, hvilket også ses gjort på *Hundrede Konger* og *Dragerne* fra DANNEBROGE.²⁰

Eksempler på Dannebrogens artilleri. Øverst ses en af Christian IV's "Drager". Nedenunder er en af hans "Hundrede Konger". Otto Blom opmålte det artilleri, der optoges i 1873-75, og fraregnes en lille signalkanon, der blev fundet i 1986, har ingen fund siden foranlediget opmålinger. Efter Blom 1873 p. 368-370.

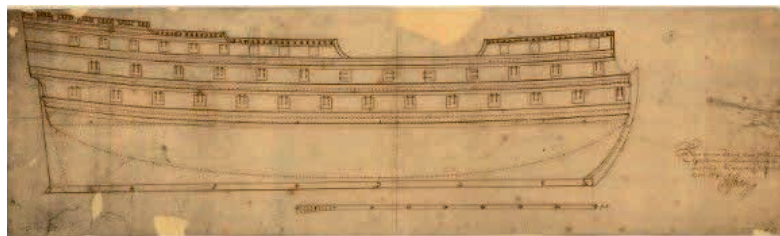
Udsnit af skalamodel af DANNEBROGE. Modellen er udført af Orlogsmuseets Modelbyggerlaug. Foto: Niels Buhl 2010.

I en fortegnelse fra april 1710 over skyts udleveret fra Søjhuset til Dannebrog ses det, at skibet dette år også var bestykket med 4 14-punds jernkanoner. Desværre er der ikke fundet nogen af disse ved udgravningerne. Blom antog imidlertid, at der var tale om jernhaubitsere. Haubitsere kendes anvendt til skydning med kardæsk siden Christian IV's tid, og siden til skydning med stykgranater. Flere af flådens store orlogsskibe var i årene 1703-1709 udrustet med 36-punds støbejernshaubitsere, beregnet til skydning med både kardæsk og stykgranater.²¹ Men på trods af, at DANNEBROGE var et af flådens største skibe, var det ikke udstyret som sådan i 1710.

Der er fundet en række fragmenter af skytsets raporter, heriblandt 8 hjul, 1 bund samt en vange, der dog ikke er blevet hjærget. De fundne fragmenter viser tilbage til en firhjulrapert, som var den mest udbredte type i 16-1700-tallet. Havde rapertvangen været velbevaret, ville man kunne se, at den i sin overkant er forsynet med en rund fordybning, taplejet, hvorover der er spændt et tapdæksel, som skal sikre, at kanonen ikke springer ud af raperten. Bagerst på vangen er afsætningsrækken, palerne, dog fortsat synlig i dag. Den rapertbund, der er fundet på DANNEBROGES vragslokalitet, er lukket, hvad må have gjort sig gældende for samtlige bunde, idet åbne bunde først indføres i den danske flåde i 1767. Forrest har raperten to hjul monteret på forakslen, som der hviler en tværvæg på, kaldet brystet. På samme sæt er der monteret to hjul på bagakslen.

Ammunitionen er repræsenteret ved flere forskellige typer. Først og fremmest er der fundet 4 kanonkugler. Det er

DANNEBROGEs side-
tegning. Efter Rigsarki-
vet Des. A929.

fuldkugler, dvs. de er massive, fremstillet af støbejern og har det klassiske cirkulære tværsnit. Fremdeles er der fundet flere granater, såkaldt præparerede stykgranater, som affyres fra en haubitser. Det er en hul jernkugle med brandhullet opad, der indvendig er fyldt med en krudtladning, og som er sat i en cylindrisk træbeholder, et træspejl, der var udhulet for den halve granat. I spejlets anden ende, der ligeledes var udhulet, ligger der normalt en krudtladning i en hårdugskardus.²² Granatens enkeltdele er sammenholdt af et jernbånd. Desuden er en enkelt bombe af støbejern også bjerget. Og af ladeudstyr er der fundet et ladestokhoved af træ med rundt tværsnit.

Skytsets montering

Et linieskib som DANNEBROGE er i sig selv kun et middel til at fremføring af artilleri. Herved bliver evnen til at fragte og anvende det effektivt i kampsituationen selve forudsætningen for skibets konstruktion, hvorfor det skal forstås som en funktionel integreret del af et linieskibs autonomi. En bevaret sidetegning af DANNEBROGE viser et linieskib konstrueret med to lukkede, gennemgående batteridæk, samt et overliggende - ligeledes bestykket - vejrdæk. Vejrdækket er blevet til ved over kulen at forbinde skansen og bakken via en kobrygge. På tegningen ses agter et øverste halvdæk, hytten, der fungerede som kombineret kommandobro og batteridæk.

Kombineres sidetegningen med en tegning af spejldekorationsen, så er skibets artilleribestykning helt klar, idet side- og agterspejlstegningen viser alle kanonportene, undtagen to. Nederste batteridæk havde 28 kanonporte samt to hækporte. Andet batteridæk var forsynet med 26 porte samt to jagerporte i boven.²³ På trods af afbrydelsen af kulen midtskibs havde vejrdækket monteret 26 porte, men, som portåbningernes størrelse indikerer, til betydeligt mindre skyts. Samlet set giver det en normeret bestykning på 94 kanoner, et betydeligt antal omkring år 1700.

Ud fra ovennævnte fortegnelse over skyts udleveret fra Søjhuset til DANNEBROGE i 1710 forestiller Otto Blom sig

følgende distribuering af de 82 stykker, skibet var udrustet med dette år: 26 24-punds metalkanoner placeret på nedre batteridæk, 22 14-punds metalkanoner og 4 14-punds jernhaubitser, begge placeret på øvre batteridæk, 20 8-punds metalkanoner, placeret på skanse og bak samt 10 4-punds metalkanoner, placeret på hytten.²⁴ Bloms fordeling, der virker troværdig, tager udgangspunkt i, at de tungeste stykker af hensyn til skibets stabilitet altid blev placeret på nedre batteridæk og så fremdeles opefter.

<i>DANNEBROGES formodede bestykning</i>			
Kaliber	Bronzestykker	Jernstykker	Placering
24-pund	26		Nedre batteri
14-pund	22	4	Øvre batteri
8-pund	20		Skanse og bak
4-pund	10		Hytten

Formaltaktikken

DANNEBROGE var, som nævnt, et lineskib, dvs. at skibet var et fuldrigget orlogsskib, som var i stand til at kæmpe i linien, der var periodens taktiske kampformation. Linietaktikken eller formaltaktikken, som den også kaldes, der anvendtes i perioden ca. 1660-1860, tog udgangspunkt i, at sejlskibe som bekendt ikke kan sejle mod vinden, samt at de var sidebevæbnede, dvs. bevæbnede med bredder. Taktikkens grundelement var en kompakt linie, der udgjordes af de store skibe, som sejlede i kølvandsorden og opererede som en enhed, hvor skibene dækkede hinandens blinde vinkler. At sejle i linieformation krævede godt sømandskab, da en korrekt afstand mellem de enkelte skibe var vigtig; for sejlede man for tæt var der fare for kollision, men var mellemrummet for stort, så kunne fjenden lave gennembrud i linien. Den bedste indbyrdes afstand mellem skibene anslås at være ca. 60-180 m, afhængig af forholdene.

For at opnå initiativet i kampen var det vigtigt for admiralen at sikre sig luvpositionen, dvs. lægge sig mellem vinden og fjenden, så han kunne vælge, hvornår og hvordan der skulle angribes. Fremdeles gav luvpositionen også den fordel under kampen, at vinden drev røgen hen mod fjenden og svækkede dennes udsyn. Formålet med de manøvrer, linien fortog, var at koncentrere mest mulig artilleriild mod fjenden samtidig med, at man selv blev ramt mindst muligt. Dette kunne opnås på flere måder afhængig af admi-

ralens taktiske udgangspunkt og sømandskab. Manøvrerne i Køge Bugt 4. oktober 1710 fremtvang imidlertid ikke nogen afgørelse til trods for, at svenskerne lå i den fordelagtige luvposition. I den ældre historieskrivning har flere forskere påpeget, at Huitfeldt ikke trak sig fra linien, men ankrede op og fortsatte kampen på trods af, at skibet var brudt i brand. Herved gav han ikke svenskerne mulighed for at forsøge at gennembryde den danske linie. Havde han trukket sig fra linien, for at bekæmpe branden kunne det ifølge forskerne have ført til dansk sammenbrud. Denne antagelse har siden tegnet billedet af slaget 4. oktober 1710 og bevirket, at Huitfeldt endnu i dag opfattes som en helt, der ved eget offer reddede flåden fra et nederlag. Denne opfattelse er imidlertid lidt af et skønmaleri, for havde Huitfeldt trukket sig fra linien, var der givetvis opstået en del uorden, men det havde næppe ført til sammenbrud, for som tidligere anført sejlede den dansk-norske flåde slet ikke i kølvandsorden. Tillige vanskeliggjorde det hårde vejr i området også flådernes manøvrer, hvad i den sidste ende også førte til at kampene blev indstillet. Af større betydning for slagets manglende afgørelse var muligvis den svenske admiral Wachtmeisters manglende evne til at afgøre det i den indledende fase.

At kampene blev indstillet og siden ikke genoptaget skal især tilskrives admiral Wachtmeister, da svenskerne i luvposition havde størst indflydelse på slagets gang. Hans formodede passivitet både ved slagets indledning og modvilje mod at genoptage kamphandlingerne er tidligere blevet tilskrevet hans høje alder. Imidlertid synes denne dom over hans lederskab ikke at være retfærdig, da han som nævnt blev afskåret af netop DANNEBROGE i indledningen. At han siden ikke genoptog kamphandlingerne skal formentlig tilskrives det hårde vejr, som ikke tillod den svenske flådes skibe at have nedre batteris porte åbne. Herved var svenskerne berøvet størstedelen af sin ildkraft, hvorfor der ikke var mening at genoptage kampen.

Skytsets betjening

Kanonerne, der udgjorde DANNEBROGES hovedarmering, var fladbaneskyts, modsat skibets haubitsere, der var krumbaneskyts. Skydning med fladbaneskyts foregik i reglen på kort afstand, med en maksimal skudafstand på ca. 2000 m. Imidlertid var den effektive rækkevidde langt mindre, og de største kalibreres træfsikkerhed var på *ca. 1000 m afstand omtrent 50%* ved skydning mod linieskibe. Den største ef-

fektivitet opnås derimod på en langt mindre afstand, for først på ca. 300 m's afstand havde samtlige kalibrer god virkning i målet. Skulle fjendens skibe renses for personel med kardæsk, måtte afstanden imidlertid reduceres helt ned til ca. 100-200.

Håndgribeligt foregik skydningen i vater eller med lille elevation med fuldflugt mod målet, da kuglebanen ved store elevationer ville føre til drukning af kuglen ved første nedslag, hvis man da ikke fik en direkte træffer ind. Man benyttede i stedet rikochetskydning, dvs. at man skød med så lille en elevation, at kuglen rikocherede hen over vandoverfladen, dvs. *slog smut*, inden den ramte og forhåbentlig gennembrød fjendens skibsside. Rikochetskydning havde dog sine begrænsninger, for i hårdt vejr som 4. oktober 1710 var metoden uanvendelig, og på afstande over 1200 m havde selv de største kalibrer sjældent kraft nok til at gennembryde en skibsside.²⁵

Selve kanonbetjeningen forgik som eksercits, så mandskabet kunne udføre betjeningen i selv den værste kamptummel. Hver mand havde sin særlige funktion i ladeprocessen, og der krævedes et stort mandskab, eksempelvis krævede de største kalibrer 12-17 mand til betjeningen. 7 arbejdede med ladning og retning, mens de resterende forestod arbejdet med styktaljerne. I tillæg hertil kan det nævnes, at en 4-punds kanon kun krævede et betjeningsmandskab på 3-4 mand. Den hastighed, som betjeningsmandskabet kunne affyre skytset med, har ved flere lejligheder vist sig afgørende for et slags udfald, eksempelvis i Slaget ved Trafalgar i 1805, hvor englændernes overlegenhed på dette område bidrog væsentligt til deres sejr.²⁶ Det er imidlertid først på netop Napoleonskrigenes tid, at de tidligste oplysninger om skudhastighed begynder at optræde. Og det nævnes, at svenske og danske søartillerister kunne affyre et skud pr. 2-2½ min., mens englænderne efter sigende kunne affyre et skud pr. 1½-2 min.²⁷

Bevaring

Førnævnte fortegnelse over artilleri udleveret til DANNEBROGE viser, at skibet var bevæbnet med 82 forladekanoner, heraf de 78 af bronze, i 1710. Imidlertid havde DANNEBROGE en normeret bevæbning på 94 kanoner og var derfor ikke optimalt bestykket i 1710. Men hvor stor en procentdel af skytset er bjærget og bevaret til i dag? For at besvare dette spørgsmål er det nødvendigt at foretage et lille regnestykke: For tages

det antal kanoner, som nævnes hos Holck for pålydende (jf. ovenfor), så bjærgedes der fra Dannebrogens vrøg i perioden 1711-1714 ca. 25 tons artilleri, hvis der samtidig regnes med største kaliber (24 pdr.), hertil skal de 12 tons brudstykker efterfølgende regnes - og det er ud af en samlet kanonvægt på ca. 110 tons.²⁸ I årene 1873-75 bjærgedes der 13 kanoner, og lægges vægten af kanoner og brudstykker fundet i dette tidsrum til metalvægten fra 1711-14 fås ca. 52 tons, hertil kommer de ca. 2½ tons, som stammer fra de moderne undersøgelser, hvad bringer den samlede vægt op på ca. 54½ tons, eller knapt 50% af den samlede kanonvægt. De resterende kanoner må således for en stor dels vedkommende fortsat befinde sig under sandet i Køge Bugt - eller hvad?

In memoriam

Størsteparten af de bjærgede kanoner er siden deres bjærgning blevet opbevaret på henholdsvis Tøjhusmuseet, Orlogsmuseet, Nationalmuseet og Køge Museum. Flere er dog integreret i Vilhelm Dahlerups klassicistiske Ivar Huitfeldt-mindesmærke på Langelinie. Monumentet, der er formgivet som en granitsøjle, hviler på et fundament af kalksten. Søjlen krones af en bronzestatue af Victoria, skulpturet af F. E. Ring, mens Carl Brummer stod for monumentets arkitektoniske udformning. Fire af de bedst bevarede kanoner: 1 8-punder, 1 14-punder og 2 24-pundere opstilledes til flankering af basis' fire hjørner, mens tre større, halvsmeltede brudstykker anbragtes langs den ene side. Støbningen af Victoriastatuen og af medaljoner, ornamentter og kanonkugler tilvejebragtes af bronzestøber C. F. Holm. Mindesøjlen viste sig imidlertid for stor til Holmens Kirkegård og blev derfor i stedet placeret ved Langelinie, hvor den indviedes i 1886 og fortsat står i dag.²⁹

En enkelt kanon er desuden opstillet i en mindestøtte over Ivar Huitfeldt ved Hurum Kirke i ved Drammen i Norge, hvor han ligger begravet. Mindestøtten, der er opstillet efter Norges selvstændighed i 1905, udtrykker en vikingeromantik, der var meget karakteristisk for tiden.

Afslutning

De bjærgede dele af Dannebrogens armering er et af de få, større, sluttede artillerifund fra Danmark, der stammer fra en arkæologisk kontekst. Men som det er påvist i min redegørelse for undersøgelseshistorien, så har armeringens værdi, og dermed også motivet til bjærgningerne heraf, divergeret i ti-

dens løb. I 1700-tallet anså man naturligvis ikke det bjærgede artilleri som særlig bevaringsværdigt og genbrugte det derfor til nystøbninger. Våbenhistorikeren Otto Bloms agitation for de fundne kanoners bevaring i forbindelse med A/S Em. Z. Svitsers bjærgninger i 1873-75 afspejler derimod det holdningsmæssige nybrud, som ligger i den moderne historiebevidsthed, der var begyndt at gøre sig gældende i 1800-tallets Danmark. Et holdningsskifte som gjorde Blom i stand til at påvirke beslutningstagernes vilje til at sikre en bevaring af disse værdifulde klenodier fra Danmarkshistorien. Og endelig har de seneste 20 års aktiviteter vist, at det i dag er vragelets reliktværdi, der er udgangspunkt for såvel det arkæologiske arbejde som for lægfolks interesse for lokaliteten.

De dele af DANNEBROGES armering, der er blevet fundet i tidens løb, og som er bevaret til i dag, udgøres af i alt 25 større eller mindre fragmenter ud af de oprindelige 82 stykker, der, som nævnt, indgik i bevæbningen i 1710. Alle de fundne fragmenter har vist sig at stamme fra skibets hovedbevæbning, forladekanonerne, der anvendtes i linien under kamp. Blom har imidlertid fremsat den meget plausible teori, at de fire jernstykker, der optræder i fortegnelsen over udlevet skyts til DANNEBROGE i 1710, var småkalibrede haubitser, men indtil videre har de arkæologiske undersøgelser dog ikke kunne bekræfte dette. De større, fundne, stykkers spredningsmønster har desuden bidraget til en mere detaljeret forståelse af fundkonteksten på vraglokaliteten. Konkret viser deres fundsted, hvor skibet præcist befandt sig, da det eksploderede. Og sammenholdes denne positionsangivelse med forskibets placering på havbunden, så har det været muligt at udlede, at dette er blevet skubbet fremad i vandet af trykket fra eksplosionen.

Skønt det må kunne forventes, at enkelte armeringsdele fortsat ligger begravet under sandet i Køge Bugt, så har de sidste 20 års arkæologiske undersøgelser sandsynliggjort, at størstedelen efterhånden må være bjærget. Derfor forekommer Holcks ældre vurdering af, at Sehested ved bjærgningerne i 1711-1714 skulle have optaget 10 kanoner samt ca. 12 tons brudmetal, noget undervurderet.

Endelig kan man opstille den hypotese, at en af de fundne kanoner, formentlig en af de småkalibrede som må have været opstillet på vejrdækket eller bakken, kan have startet den brand i DANNEBROGES rigning, som forårsagede at skibet siden eksploderede og sank. Dette forbliver dog for altid et uafklaret spørgsmål.

Bilag

Bjærget artilleri fra Dannebrog

Nr.	Kaliber	Kaliber-længde	Gods	Vægt (tons)	Støbt	Seriebetegnelse	Støbested	Stykkestøber	
1	-h	-	-	Ca. 37	-	-	-	-	
2	24 pdr.	20	1/1	2,575	1673	Christiani Quinti Rids	Glückstad stykkestøberi	Françios Röen	
3	24 pdr.	20	1/1	2,575	1673-74 eller 1683-84	Christiani Quinti Rids	Giethuset i København	Asverus Koster van der Hart	
4	24 pdr.	20	1/1	-	1673	Christiani Quinti Rids	Glückstad stykkestøberi	Françios Röen	
5	14 pdr.	17 5/16	17/16	1,25	1604	Gamle/Hundrede Konger	Giethuset i København	Borchart Johansen Kvelkmeier	
6	14 pdr.	17 5/16	17/16	1,25	1603-05	Gamle/Hundrede Konger	Helsingør Stykkestøberi	Hans Wolf Entfelder	
7	14 pdr.	17 5/16	17/16	1,25	1603-05	Gamle/Hundrede Konger	Helsingør Stykkestøberi	Hans Wolf Entfelder	
8	14 pdr.	17 5/16	17/16	1,25	1603-05	Gamle/Hundrede Konger	Helsingør Stykkestøberi	Hans Wolf Entfelder	
9	14 pdr.	17 5/16	17/16	1,25	1603-05	Gamle/Hundrede Konger	Helsingør Stykkestøberi	Hans Wolf Entfelder	
10	14 pdr.	17 5/16	17/16	1,25	1603-07	Gamle/Hundrede Konger	Helsingør Stykkestøberi	Hans Wolf Entfelder	
12	14 pdr.	17 5/16	17/16	1,25	1602-04	Gamle/Hundrede Konger	Helsingør Stykkestøberi	Hans Wolf Entfelder	
13	14 pdr.	17 5/16	17/16	1,25	1602-04	Gamle/Hundrede Konger	Helsingør Stykkestøberi	Hans Wolf Entfelder	
14	14 pdr.	17 5/16	17/16	1,25	1602-04	Gamle/Hundrede Konger	Helsingør Stykkestøberi	Hans Wolf Entfelder	
15	14 pdr.	17 5/16	17/16	1,25	1602-07	Gamle/Hundrede Konger	-	-	
16	14 pdr.	17 5/16	17/16	1,25	1602-07	Gamle/Hundrede Konger	-	-	
17	12 pdr.	23 ³ / ₄	15/16	1,536	1669	Uklart	Stockholm	Johan Meier	
18	12 pdr.	23 ³ / ₄	15/16	1,536	1669	Uklart	Stockholm	Johan Meier	
19	8 pdr.	19	17/16	0,8	1623	Drage	Giethuset i København	Rolf Borchartsen	
20	8 pdr.	19	17/16	0,8	1623	Drage	Giethuset i København	Rolf Borchartsen	
21	8 pdr.	19	9/8	0,912	1644	Drage	Giethuset i København	Klaus von Dam	
22	Signal- kanon	(47,8 cm)	-	-	-	-	-	-	
23	-	-	-	-	-	-	-	-	
24	-	-	-	-	-	-	-	-	
25	-	-	-	-	-	-	-	-	

Ref.: Ældre bjærgninger (indtil 1875), Blom 1885, Thomsen 1982. Bjærgninger 1986-88, Christoffersen 1987, 1991. Efter 1988: Beretninger om undersøgelserne på Dannebrog.

	Fundår	Nuværende placering	Bemærkninger
	1711-1714	-	Max. 10 kanoner af ukendt kaliber samt ca. 12 tons brudmetal. Omsmelting i Giethuset på Kongens Nytorv i København i 1714.
	1873	Huitfeldt-monumentet på Langelinie	
	1873	Huitfeldt-monumentet på Langelinie	
	1988	Nationalmuseet	Større fragment, løbets forreste del mangler og druen er slået af.
	1873	Tøjhusmuseet eller Hurum Kirke	Serienr. og kongenavn uklart
	1873	Huitfeldt-monumentet på Langelinie	Kongemotivet forestiller Uffe Vermundsøn, serienr.: XVIII
	1873	Tøjhusmuseet eller Hurum Kirke	Serienr. og kongenavn uklart
	1873	Tøjhusmuseet eller Hurum Kirke	Serienr. og kongenavn uklart
	1873	Tøjhusmuseet eller Hurum Kirke	Serienr. og kongenavn uklart
	1873	Holmens Kirke	Større fragment der er omstøbt til kirkeklokke, nr. XXIV/XXVII
	1986	Køge Museum	Større fragment, forstykke til nr. V
	1986	Køge Museum	Større fragment, forstykke til nr. XXV
	1986	Køge Museum	Større fragment, forstykke til nr. XXXV
	1995	Køge Museum	Mindre fragment, forstykke med omskrift
	1995	Uklart	Mundingsfragment
	1873	Tøjhusmuseet	Forsynet m. mærke "Borringholm 1678", hvilket formentlig henviser til, at de er svenske priser fra forliset af den svenske transportflåde i Sose Bugt v. Bornholm 5.12.1678.
	1873	Tøjhusmuseet eller Hurum Kirke	Jf. bemærkningerne v. nr. 17
	1873	Huitfeldt-monumentet på Langelinie	
	1873	Tøjhusmuseet	
	1875	Tøjhusmuseet	
	1986	Køge Museum	
	1986	Køge Museum	Fragment af kanonmunding
	1986	Køge Museum	Fragment af delfin
	1992	Køge Museum	

Skalamodel af Dannebrog. Modellen er udført af Orlogsmuseets Modelbyggerlaug. Foto: Claus Rohden Olesen 2010.

Noter

- ¹ Feldebæk 2003 pp. 140-144.
- ² Bjerg & Frantzen 2005 p. 202.
- ³ Gyldenløves rapport blandt Krigskancelliets indkomne Sager d. 5. 11. 1710. Barfod 1997 p. 158.
- ⁴ Beskiermerens, Christianus Quintus', Elephantens og Oldenburgs skibsjournaler; Steensen et al. 1974 pp. 63-65; Thomsen 1982 pp. 52-55; Barfod 1997 pp. 57-159; Christoffersen 1998 pp. 142-144.
- ⁵ Steensen *et al.* 1974 p. 65.
- ⁶ Hank 1923 p. 209.
- ⁷ Christoffersen 1987 pp. 5-7.
- ⁸ Blom 1873 pp. 368-370; Christoffersen 1991 p. 57.
- ⁹ Holck 1935 pp. 491-493.
- ¹⁰ Blom 1885 pp. 56-58.
- ¹¹ Barfod 1997 p. 191.
- ¹² Blom 1885 pp. 57-58.
- ¹³ Thomsen 1982 p. 55.
- ¹⁴ Christoffersen 1998 pp. 142-146.
- ¹⁵ Christoffersen 1991 p. 60.
- ¹⁶ Dencker, J.: & M. H. Thomsen 2011.
- ¹⁷ Frantzen *et al.* 1999, pp. 19-21.
- ¹⁸ Eriksen & Frantzen 1989 pp. 234-235.
- ¹⁹ De svenske stykkers seriebetegnelse oplyses ikke i litteraturen. Blom 1885 pp. 58-61.
- ²⁰ Eriksen & Frantzen 1989 pp. 22-23.
- ²¹ Eriksen & Frantzen 1989 pp. 276-277, 306.
- ²² Eriksen & Frantzen 1989 pp. 306-308.
- ²³ Jagerne ses ikke på konstruktionstegningerne, men de indgik i et lyneskibs standartbevæbningen indtil ca. 1725. Lavery 1992 pp. 146-148.
- ²⁴ Blom 1885 p. 56.
- ²⁵ Frantzen *et al.* 1999 pp. 33-35.
- ²⁶ Bjerg p. 236.
- ²⁷ Frantzen *et al.* 1999 p. 35.
- ²⁸ Holck har ingen reference til sine opgivne antal, som han principielt kunne have fundet på selv. Blom 1885 p. 57; Christoffersen 1991 p. 57.
- ²⁹ www.vejpark.kk.dk/monumenter.

Litteratur

- Barfod, Jørgen H.: *Niels Juels flåde*, København 1997.
- Bjerg, Hans Chr.: Søtaktikkens Udvikling 1650-1805. *Tidsskrift for Søværnen*, 1980, pp. 209-238.
- Bjerg, Hans Chr., & Ole L. Frantzen: *Danmark i Krig*, København 2005.
- Blom, Otto: Kanonerne fra Orlogskibet „Dannebrog“. *Illustreret Tidende*, nr. 719, 1873, pp. 368-370.
- Blom, Otto: Dannebrog's Kanoner. *Ivar Huitfeldt* (ed. & forf. P. F. Giødesen), København 1885, pp. 56-65.
- Christoffersen, Jørgen: Dannebrog 1710 – baggrunden for et projekt om vraget i Køge Bugt. *Marinehistorisk Tidsskrift*, nr. 3 (ed. Ole Ventegodt og

- H.C. Bjerg), 1987, pp. 3-8.
- Christoffersen, Jørgen: Nyt om vraget af orlogsskibet Dannebrog. *Maritim Kontakt XIV* (ed. Jørgen H. Barfod og Jens Lorentzen), 1991, pp. 55-63.
- Christoffersen, Jørgen: The warship Dannebrog. *Excavating Ships of War* (ed. Mensun Bound), Oxford 1998, pp. 142-148.
- Dencker, Jørgen; & Mikkel H. Thomsen: *Marinarkæologisk undersøgelse af vraget af linjeskibet Dannebrog i Køge Bugt*. Marinarkæologisk rapport. Vikingeskibsmuseet 2011.
- Eriksen, Egon & Ole L. Frantzen: *Dansk Artilleri i Napoleonstiden. Forudsætninger og udvikling 1760-1814*, København 1989.
- Feldbæk, Ole: *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie. Den lange fred 1700-1800*, bd. 9 (ed. Olaf Olsen), København 2003.
- Frantzen, Ole L et al: *Dansk Søartilleri 1400-2000*, København 1999.
- Hank, Roar (ed.): *Tordenskjolds matros Niels Trosner. Databok ført av en norsk matros paa den dansk-norske flaae 1710-1714*, Oslo 1923.
- Holck, Preben: Kampen i Køge Bugt den 4. oktober 1710. *Tidsskrift for Søvæsen*, 1935, pp. 491-495
- Lavery, Brian: *The Line of Battle. The Sailing Warship 1650-1850*, London 1992.
- Steen, R. Steen: *Flåden gennem 475 år*, (3. udg.), bd. 1, København 1974.
- Thomsen, Birger: *Historiske vrage i danske farvande*, København 1982.